

20

PREU EXEMPLAR 10 €

CONVERSA

Jordi XenaECONOMISTA I
ACTIVISTA POLÍTIC
RESIDENT A BANYOLES
DES DE PETIT

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Portas de
Sant Jaume**UNA NISSAGA DEDICADA
A LA PAGESIA QUE HA
EVOLUCIONAT AMB EL
NEGOCI FORESTAL I LA
RAMADERIA

PERFILS

Miquel TorrallasBOTIGUER I LLAUNER
DEL CARRER VALÈNCIA
DE CAMPRODON**Maria Soler**FILLA DE CAL FERRER
DE PALOL I ÀNIMA DEL
BARVILAND**Dolors Pagès**DE LES PLANES A
SANTA PAU, SEMPRE
LLIGADA A LA PAGESIA**Pere Vilamitjana**AGRICULTOR
I RAMADER DE CAL
GALL DE SANT GREGORI

INDRET

Prats de MollóUNA MIRADA
EN EL PAISATGE**La (quasi
oblidada) collada
de Bracons**

A PEU

**La serra de la
Cadamont
El camí del Grau
de Beget**

les garrotxes

www.garrotxes.cat

DOSSIER

SASTRES I MODISTES

49 pàgines dedicades
als professionals que
convertien les peces de roba
en uns vestits fets a mida a
base de tisores, patronatges,
fils i agulles... i
moltes hores;
són testimonis
d'uns oficis que
la producció
industrial ha
anat rellevant
amb el temps

T'INTERESSA LA POLÍTICA?
L'ECONOMIA? **CONNECTA'T!**

iQUIOSC.cat

Tot el que t'interessa, ho trobaràs a **iQUIOSC.cat**

iQUIOSC.cat és el quiosc digital amb la més àmplia oferta de mitjans de comunicació en català. Diaris, revistes, premsa comarcal de pagament i gratuïta al teu abast a www.iquiosc.cat

Descarrega't l'aplicació gratuïta* al teu mòbil o tauleta i emporta't amb tu més de 200 publicacions per llegir quan vulguis i on vulguis.

Els mitjans del país t'ho posen fàcil, fes-te d'**iQUIOSC.cat**

*App disponible per iPad/iPhone (iOS 9 o superior) i Android (4.1 o superior)

DIRECTOR >

Jordi Nierga
jordi@garrotxes.cat

COORDINADOR PLA DE L'ESTANY >
Guerau Palmada

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@garrotxes.cat

COL·LABORADORS >

Joaquim Agustí i Bassols
Marta Carbonés
Ester Carreras
Joan Carreres
Pere Cerro
Pep Colledemont
Josep Curto
Meritxell Daranas
Pere Duran
Joaquim Ejarque
Ramon Estéban
Ramon Estéban Bochaca
Mònica Font
Joan García
Francesc Ginabreda
Josep Grabuleda
Eva Güibas
Joan Juanola
Laia Juez
Marta Masó
Josep M. Massip
Muntsa Navarro
Anna Noguer
Salvador Oliva
Andreu Oliveras
Rosa Pagès
Miquel Peral
Eudald Picas
Dolors Pinatella
Xavier Plana
Llorenç Planagumà
Joan Pontacq
Quim Roca Mallarach
Miquel Rustullet
Ester Sala
Joan Sala
Pep Sau
Xavier Valeri
Josep Valls
Josep Vilar
Sergi Xambó
Xavier Xargay

EDICIÓ DE TEXTOS >
Gavina Freixa

DISSENY I MAQUETACIÓ >
Jon Giere

IMPRESSIÓ > Agpograf
DISTRIBUCIÓ > GLV
DIPÒSIT LEGAL > GI-381-2008
ISSN > 2013-3693

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART >

Jon Giere
disseny@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPTORS I COL·LABORADORS >

Eva Rodríguez
subscriptions@editorialgavarres.cat
factures@editorialgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
jaume@editorialgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

www.gavarres.com
www.cadipedaforca.cat
www.alberes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

> Premis Amics de l'Alta Garrotxa
'Memorial Ramon Sala Canadell 2015'

FOTO DE PORTADA
REALITZADA A LA SASTRERIA
PLANA D'OLOT AMB MATERIAL
DEL PROPI ESTABLIMENT.
AUTOR: PEP SAU.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS ELS ROCES BLANCS

SEBASTIÀ XAMBÓ (TEXT) // ROSA PAGÈS (IL·LUSTRACIÓ)

7-11

ACTUALITAT

12-17

CONVERSA JORDI XENA

RAMON ESTÉBAN (TEXT) // PERE DURAN (FOTOGRAFIA)

18-22

RETRAT DE FAMÍLIA ELS PORTAS DE CAN VALENT DE SANT JAUME DE LLIERCA

MARTA MASÓ (TEXT) // PERE DURAN (FOTOGRAFIA)

24-31

PERFILS

MIQUEL TORALLAS / MARIA SOLER / DOLORS PAGÈS / PERE VILAMITJANA

JOAN GARCIA, XAVIER XARGAY, ESTER CARRERAS I MERITXELL DARANAS (TEXT)
EUDALD PICAS, JOSEP CURTO, PEP SAU I XAVIER PLANA (FOTOGRAFIA)

33-81

DOSSIER SASTRES I MODISTES

JORDI NIERGA (COORDINACIÓ)

83-99

PATRIMONI

ETNOLOGIA // ARQUITECTURA // NISSAGUES // VOLCANOLOGIA
BOTIGUES DE TOTA LA VIDA // GASTRONOMIA // FAUNA // PLANTES I REMEIS

100-103

INDRET PRATS DE MOLLÓ

MUNTSÀ NAVARRO (TEXT I FOTOGRAFIA)

104-107

UNA MIRADA EN EL PAISATGE LA (QUASI OBLIDADA) COLLADA DE BRACONS

JOSEP VALLS (TEXT) // JOAN JUANOLA (FOTOGRAFIA)

108-111

A PEU

LA SERRA DE LA CADAMONT

JOAN PONTACQ (TEXT I FOTOGRAFIA)

EL CAMÍ DEL GRAU DE BEGET

JOAQUIM AGUSTÍ I BASSOLS (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA ANAR DE CACERA

QUIM ROCA MALLARACH (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb un economista i activista polític de Banyoles. JORDI XENA HA ESTAT A LA PRIMERA LÍNIA DE MOLTS PROJECTES, DES DE LA FUNDACIÓ DE NACIONALISTES D'ESQUERRA FINS A LA CREACIÓ DEL CASAL INDEPENDENTISTA DE BANYOLES, I, COM A VIATGER EMPEDREÏT QUE ÉS, NO S'HA PERDUT ESDEVENIMENTS HISTÒRICS, PER EXEMPLE, EL MAIG DEL 68 FRANCÈS O LA REVOLUCIÓ SANDINISTA DE NICARAGUA, PAÍS ON VA CADA ESTIU A FER CLASSES A LA UNIVERSITAT CENTREAMERICANA. TAMBÉ ÉS UN GRAN AFICIONAT A LA MÚSICA I LAMENTA NO HAVER SEGUIT ESTUDIS MUSICALS O ALGUNA CARRERA DE LLETRES.

RAMON ESTÉBAN TEXT
PERE DURAN FOTOGRAFIA

Jordi Xena

–Vostè és un banyolí de Sant Celoni.

–«Sí, nascut el 1943, l'11 de setembre! [Riu]. Neixes l'onze de setembre i de nom et posen Jordi... I encara em pregunten per què soc com soc?»

–Sempre ha estat vinculat amb el sobiranisme.

–«Exacte.»

–Es considera independentista o nacionalista?

–«Independentista. Una vegada, l'Ernest Lluch em va dir que jo era 'separatista', que és un terme que s'utilitzava fa uns quants anys i amb un sentit despectiu. Li vaig dir que sí, que ho era. De totes maneres, de 'nacionalisme' no en tinc el concepte antiquat, aquell concepte excloent. Jo vinc de la

lluita d'alliberament nacional i de classe, els meus orígens són al Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), tot i que sense haver-hi militat mai. Sempre he pensat que hi ha una manera d'entendre el país que no és excloent, i aquesta manera meva de veure el nacionalisme em porta a l'independentisme.»

–Vostè va ser un dels fundadors de Nacionalistes d'Esquerra.

–«Sí. Ara resulta que hi ha molts que se n'atribueixen la paternitat. És curiós que s'atribueixin un fracàs.»

–Home, fracàs, no. Va ser la llavor de moltes altres coses.

–«Sí, això és cert. Mira, l'origen de NE van ser en Max Cahner i en Jordi Carbonell, a l'editorial Cruïlla. Aleshores hi

RAMON ESTÉBAN. Olot, 1961. Periodista
PERE DURAN. Banyoles, 1967. Fotògraf

retrat de família Els Portas de can Valent de Sant Jaume de Llierca. LA FAMÍLIA PORTAS HA VISCUT DURANT PROP DE DOS SEGLES EN AQUESTA MASIA DEL PLA DE POLITGER. DURANT DIVERSES GENERACIONS N'HAN ESTAT ELS MASOVERS I FA UNS VINT ANYS EN VAN COMPRAR LA PROPIETAT. AQUESTA ÉS LA HISTÒRIA D'UNS PAGESOS QUE EN ELS ÚLTIMS CENT ANYS S'HAN HAGUT DE REINVENTAR TRES VEGADES. PRIMER, ES VAN DEDICAR A L'APROFITAMENT FORESTAL; DESPRÉS, ES VAN CENTRAR EN LES VAQUES DE LLET, I, ARA, S'ESTAN INTRODUIINT EN EL NEGOCI DELS CAVALLS.

MARTA MASÓ TEXT

PERE DURAN FOTOGRAFIA

Reinventar-se o morir

En Josep Portas acaba de fer 67 anys, però encara no ha deixat la feina de pagès i continua portant la granja de vaques que tenen a la finca de la Casica d'Argelaguer, a tocar de la carretera vella entre Olot i Besalú. I és aquí on m'han citat per explicar-me la història de la seva nissaga. Quan arribo al mas, que s'ha convertit des de fa més de 25 anys en una casa de turisme rural, en Josep feineja amb el tractor i em rep la seva dona, la Josefina Badosa. Plegats han tingut cinc fills que, de moment, els han donat sis nets, i el setè està a punt d'arribar. Ens asseiem sota el porxo, amb vistes a una preciosa piscina natural que ha ideat i construït el fill petit de la casa, jardiner de professió. En aquest entorn, on els més menuts poden córrer i jugar

tant com volen, hi han situat la base de les trobades familiars, sobretot els mesos d'estiu. Però la casa on viuen no és aquesta, ni tampoc és la masia de can Valent, que amb el desenvolupament del pla de Politger –terme municipal de Sant Jaume de Llierca– ha quedat més a prop de les naus industrials i ja fa temps que tenen llogada a uns masovers. Cap a l'any 1950, el pare d'en Josep –en Miquel– va decidir construir una casa gran més a prop de Sant Jaume, on es va traslladar amb tota la família i alguns dels homes que treballaven per a ell en el negoci forestal. Fins fa un temps també era on tenien tot el bestiar, però el creixement urbanístic del poble els va obligar a buscar un altre emplaçament per reubicar la granja de les vaques i va

ser quan van comprar la finca d'Argelaguer, on la Josefina va ser una de les pioneres a la comarca en això d'atendre turistes interessats en la natura, la tranquil·litat i els encants de la vida a pagès. En aquest entorn, comencen a explicar-me la història de la família. Intenten fer memòria dels seus records però també cerquen aquelles anècdotes i fets que, encara que no han viscut en primera persona, han anat passant de generació en generació.

Un accident inusual. L'avi d'en Josep, que es deia Ignasi, va morir molt jove i d'una manera ben poc habitual per a l'època: el van atropellar quan gairebé no es veia cap cotxe per enlloc i encara menys a l'entorn rural. Es veu que

MARTA MASÓ. Barcelona, 1972. Periodista
PERE DURAN. Banyoles, 1967. Fotògraf

menava una truja per un camí prop del cementiri quan va passar un automòbil conduït per la dona d'un metge d'Olot. Per intentar evitar la topada amb l'animal, la conductora va acabar matant el pagès. Aquella mort prematura va obligar el seu fill gran, en Miquel, que llavors només tenia divuit anys, a posar-se al capdavant de la casa, on hi havia moltes boques que omplir. Però si bé és veritat que li va tocar espavilar-se molt aviat, no va ser tan precoç a l'hora de casar-se. De fet, no ho va fer fins que va arribar a la quarantena. I aquesta també és una de les històries que més agrada d'explicar a la família.

Resulta que un dia, quan en Miquel tenia uns quinze anys, passava per davant de casa, en processó, la família

Comadebaix, que anava cap a l'església. Una de les dones portava abraçat al pit un farcell de roba. I ell, encuriolit, els va preguntar què hi duïen. Li van contestar que era la filla que acabava de néixer i que anaven a batejar amb el nom de Maria. Algú de la comitiva, fent broma, va vaticinar que potser acabaria sent la seva muller i ell els va contestar: «No vull pas haver d'esperar tant, jo». Doncs, vint-i-cinc anys més tard, aquell nadó es va acabar convertint en la dona del fill gran de can Valent. Quan la Maria va arribar a la casa, els seus sogres ja eren morts. Però sí que hi quedava una tieta soltera, la tia Cristina, que no es va casar mai, tot i que diuen que de jove havia tingut un pretendent. Però el record que tothom en té és que sempre

anava vestida de negre rigorós i amb un mocador al cap del mateix color. No era l'únic tret característic de la seva indumentària. Recorden que sempre es tapava la boca i el nas amb un petit mocador blanc per evitar que li encomanessin cap malaltia. Hi tenia molta mania. També diuen que es rentava les mans i la cara amb llet de vaca, i que per això sempre va tenir un cutis finíssim. I una altra de les peculiaritats d'aquella dona és que li agradava berenar enciam en un plat de porcellana, que es feia escalfar a la cuina de butà perquè volia que les fulles quedessin ben músties.

El rendible negoci forestal. En aquella època, el negoci forestal de can Valent havia anat creixent. Eren molt tre-

En Josep Portas i la Josefina Badosa davant del mas can Valent, acompanyats per tres dels seus cinc fills i pel tiet Ventura.

M3

**Un grup d'homes en
tornar de la caçera
del conill, a Camós.**

ANY: 1950-1970
AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: ARXIU
COMARCAL DEL PLA
DE L'ESTANY. FONS DEL
CONSELL COMARCAL.

M4

**Un grup de caçadors amb els gossos, acompanyats dels seus familiars, en un
camp de Melianta, al municipi de Fontcoberta.**

ANY: 1915-1920
AUTOR: PERE RIGAU ABRIL
PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DEL PLA DE L'ESTANY. FONS DEL CONSELL COMARCAL.

DOSSIER

SASTRES I MODISTES

JORDI NIERGA > COORDINACIÓ

Cada sastre fa el seu nus	34	JORDI NIERGA [Banyoles, 1985. Periodista]
Vestits a mida a Banyoles	36	MIQUEL RUSTULLET [Banyoles, 1945. Activista cultural] JOAQUIM EJARQUE [Girona, 1946. Activista cultural]
Cinc generacions dels Llorà Palmada	38	MIQUEL RUSTULLET I JOAQUIM EJARQUE
L'última sastreria d'Olot	40	FRANCESC GINABREDA [El Mallo, 1989. Periodista]
El carrer dels Sastres	42	FRANCESC GINABREDA
PERFIL > Cinto Pagès i Montserrat Rafart	43	FRANCESC GINABREDA
Adéu a 192 anys de Can Tenas	44	ANDREU OLIVERAS [Olot, 1989. Periodista]
El sastre Batlle, d'Olot	46	ESTER CARRERAS [Sant Jaume de Llierca, 1964. Periodista]
Els Roca, de Tortellà	47	JOAN CARRERES [Viladamat, 1976. Fotògraf i escriptor]
En Llorenç Torrent	49	JOAN CARRERES
En Pep Collell, de Sant Feliu	50	PEP COLLELLDEMONT [Sant Feliu de Pallerols, 1938. Periodista jubilat]
L'Arnau, sastre de les Planes	52	MARTA CARBONÉS [Les Planes d'Hostoles, 1964. Professora d'anglès]
Llegat entre teles a Besalú	54	PERE CERRO [Sant Jaume de Llierca, 1951. Mestre jubilat]
PERFIL > Àngel Busquets	57	JORDI NIERGA
Blanc nupcial a Can Corredera	58	RAMON ESTÉBAN BOCHACA [Olot, 1987. Professor d'història i educador social]
L'art de vestir a la vall del Fluvià	60	XAVIER VALERI [Sant Joan les Fonts, 1958. Periodista]
A muntanya també es mudaven	62	JOSEP VILAR [Argelaguer, 1961. Enginyer tècnic agrícola]
Uns oficis imprescindibles	64	MIQUEL PERALS [Setcases, 1941. Enginyer de monts i economista]
PERFIL > Dolors Roca	67	JOAN GARCIA [Sant Joan de les Abadesses, 1982. Periodista i realitzador audiovisual]
Un segle de modistes a Olot	68	MÒNICA FONT [Vilassar de Mar, 1974. Humanista i comunicadora]
PERFIL > Montserrat Llinàs	71	SALVADOR OLIVA [Banyoles, 1941. Catedràtic de Filologia]
Banyoles i la moda femenina	72	EVA GÜIBAS [Girona, 1994. Estudiant de Periodista]
PERFIL > Teresa Garcia	75	EVA GÜIBAS
Les cosidores de la Vall d'en Bas	76	RAMON ESTÉBAN BOCHACA
Xerinola entre enfilades d'agulla	78	LAIA JUEZ [Barcelona, 1975. Antropòloga i periodista]
La Jerònima, de Sant Gregori	80	LAIA JUEZ
PERFIL > Carme Palmada	81	ANNA NOGUER [Porqueres, 1983. Periodista]

Màquina de cosir Singer de la sastreria Plana d'Olot.
FOTO: Pep Sau.

Cada sastre fa el seu nus

Jordi Nierga > TEXT // Pep Sau > FOTOGRAFIA

El que ara és una acció intranscendent –palplantar-se davant d’una estanteria, escollir la peça d’entre una munió i lluir-la sense delit, o almenys amb una emoció efímera–, abans esdevenia un procés més de compromís. De fet, la vestimenta sempre ha estat el mirall de moltes coses, un reflex que ha transcendit el concepte ambigu de la moda i que s’ha entrellaçat amb la història a l’hora d’explicar el pas del temps. I és precisament en aquest punt, quan s’intenta narrar la successió dels fets a través del vestits jaqueta o dels pantalons de llana cardats a casa, en què els sastres i les modistes adquireixen més rellevància que mai.

Es tracta d’unes professions que avui estan pràcticament esfumades, un oblit que també comparteixen les broadores, les cotillaires, les mitjaires o els camisers, però els protagonistes d’aquests oficis anys enrere es van fer omnipresents: des de l’alta muntanya, on les seves creacions amb els teixits de vellut servien per alleugerir el fred dels hiverns, fins a les ciutats, on el gremi creixia per cobrir una demanda intermitent que, no obstant això, sempre es mostrava pletòrica quan s’aproximava un casament o alguna altra celebració.

El dossier que teniu a les mans és, mai més ben dit, un calaix de sastre –i de modista, naturalment–, en què es detallen bona part d’aquestes històries, totes i

cadascuna amb les seves particularitats, atès que, com diu la cultura popular: «Cada sastre fa el seu nus». Es tracta d’un calaix que només d’obrir-lo ja deixa entreveure cintes mètriques, vetes i fils o patrons per fer una bona armilla..., però que, sobretot, conserva les històries amagades que hi ha darrere d’un vestit o de la pròpia vocació. A Banyoles, per exemple, coneixem alguns dels darrers sastres de la ciutat, entre els quals destaquen els germans Heras i en Narcís Amagat, gràcies a en Miquel Rustullet i a en Joaquim Ejarque, els autors que també ens presenten la nissaga dels Llorà Palmada, gestada a Folgueroles, consolidada a Banyoles i coneguda per les seves peces eclesiàstiques. Tots ells van coincidir a l’hora d’usar el fil i l’agulla amb un ampli col·lectiu de modistes de la capital del Pla de l’Estany descrit per l’Eva Güibas, unes treballadores que permetien a les dones de les contrades, i també de fora, gaudir d’unes peces fetes al mil·límetre.

Aquesta radiografia de les modistes també ens la brinda la Mònica Font, que en aquest cas ressegueix l’activitat a Olot des dels inicis del segle passat, amb figures com la Josepa Clarà o la Filomena Camps, fins a l’actualitat, en què la Carme Suñé continua embastant i fent vores. Ara bé, la Carme no és l’única que desafia la producció industrial tot mantenint dempeus

l'honorabilitat del seu ofici, ja que gràcies a l'escrit d'en Francesc Ginabreda podem conèixer l'última sastreria olotina, la de l'Antoni Plana, que afirma que l'únic secret de la professió és simple: «T'ha d'agradar cosir». Aquest protagonista, precisament, ha vist com el sector quedava més orfe a la ciutat arran del tancament de dos negocis emblemàtics, can Tenas i can Corredera, les trajectòries dels quals les podem seguir mitjançant els articles de l'Andreu Oliveras i en Ramon Estéban Bochaca, respectivament.

Però si en algun lloc la vestimenta adquiria un caire indispensable, aquest indret era a la part de muntanya. En dona fe en Miquel Peral, que aglutina els noms de molts dels protagonistes que van confeccionar les indumentàries dels seus veïns de la vall de Camprodon: des de modistes que omplien la seva llar de joves aprenents, fins a un conglomerat de sastres que cobrien les demandes de pagesos, capellans o militars. Igualment, des de l'alta Garrotxa, en Pep Vilar deixa constància que a muntanya també es mudaven, tal com resa el títol del seu article, un escrit en què la roba apedaçada comparteix armari amb les mudes de vint-i-un botó que es deixaven veure a missa o als aplecs.

De ben segur que de crear aquestes vestimentes se'n van fer un tip algunes nissagues del territori, com els Roca, de Tortellà, il·lustrats per en Joan Carreres, i sastres de poble com en Josep Arnau, de les Planes d'Hostoles, o en Pep Collell, de Sant Feliu de Pallerols, la carrera dels quals ens l'expliquen, per aquest ordre, la Marta Carbonés i en Pep Collelldemont.

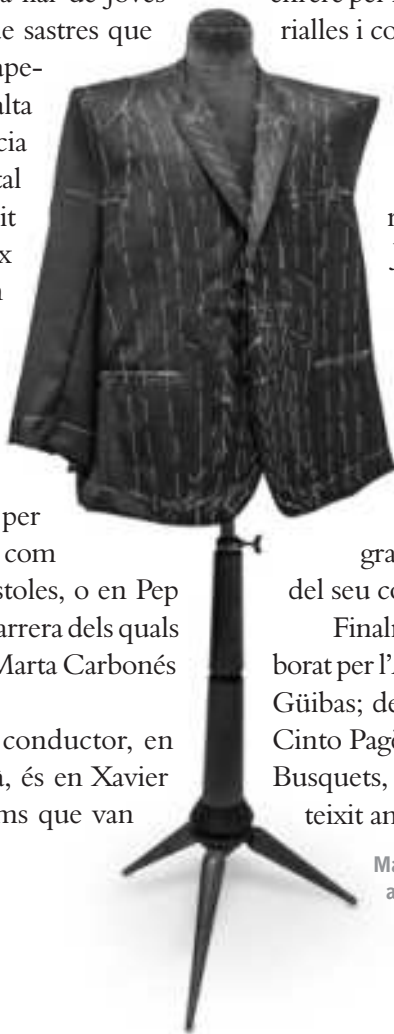
Qui també ha repassat un fil conductor, en aquest cas aferrat a la vall del Fluvià, és en Xavier Valeri, que recupera alguns dels noms que van

viure i créixer entre teles a pobles com Sant Joan les Fonts, Sant Jaume de Llierca o Castellfollit de la Roca. D'altra banda, a Besalú, en Pere Cerro ens parla d'en Joaquim Masó, en Joan Gratacós i en Joaquim Balateu, els darrers representants d'un ofici que va viure els últims anys de plenitud a finals del segle XX.

I de la vila comtal ens transportem a les custodiades valls. A la Vall d'en Bas, per exemple, el testimoni de la Maria Àngels Planagumà, detallat per en Ramon Esteban Bochaca, ens serveix per conèixer com era el dia a dia d'una cosidora, que després d'instruir-se seguint els consells d'una experta podia fer un salt i estudiar *Corte y Confección*. El mateix passava a la vall de Llémena, concretament a Sant Gregori, territori on la Laia Juez, a través de diversos testimonis, ens fa viatjar uns anys enrere per instal·lar-nos en tallers plens d'aprenents, rialles i confessions.

Aquest viatge a temps pretèrits també serveix per ressaltar algunes figures rellevants que ja no hi són, com ara les modistes Montserrat Llinàs i la Jerònima, recordades per en Salvador Oliva i la Laia Juez, respectivament; i els sastres Llorenç Torrent i Carles Batlle, les vivències dels quals ens les narren en Joan Carreres i l'Ester Carreras. També amb visió retrospectiva, aquest cop des del centre més neuràlgic d'Olot, en Ginabreda ens narra l'evolució d'un espai, el carrer dels Sastres, que ha passat de concentrar gran part del caliu ciutadà a perdre bona part del seu comerç.

Finalment, els perfils de la Carme Palmada, elaborat per l'Anna Noguer; de la Teresa Garcia, de l'Eva Güibas; de la Dolors Roca, d'en Joan Garcia; d'en Cinto Pagès, d'en Francesc Ginabreda, i de l'Àngel Busquets, d'un servidor, completen aquest dossier teixit amb experiències, anècdotes i records.

Maniquí de la sastreria Plana d'Olot amb una americana a mig fer.

Vestits a mida a Banyoles

ANYS ENRERE, TENIR UN VESTIT CONFECCIONAT PER UN SASTRE ERA HABITUAL, A CAUSA DEL GRAN NOMBRE DE PROFESSIONALS; PARLEM DELS GERMANS HERAS O D'EN NARCÍS AMAGAT

Miquel Rustullet i Joaquim Ejarque > TEXT

Banyoles ha tingut molts sastres, un ofici absolutament artesanal i que va sobreviure amb tota la dignitat professional fins a principis dels anys 80, en què la presència de la roba de fàbrica, popularment coneguda com a 'roba de confecció', ja formava part de molts aparadors dels nostres pobles i viles.

Tot i el pas dels anys, són encara moltes les cases de la comarca que han conservat el nom de cal Sastre. En trobem a Camós, Cornellà del Terri, Crespià, Figueroles, Mata, Ravós, Sant Esteve de Guialbes, Vilavenut i Vilert. A Banyoles tenim el record de les sastreries que van formar part de la nostra infància i joventut; establiments els serveis dels quals molts banyolins, en un moment o altre, vàrem utilitzar per fer-nos fer un vestit o un abric com cal. Sense la pretensió de ser exhaustius, recordem en Pere Mata, de la plaça dels Turers; el seu gendre, en Josep Vergés; en Lluís Comalat, també de la plaça dels Turers; en Benvingut Masdevall, del barri de Sant Pere; l'Amadeu Puntí, del carrer de la Canal; en Félix Ocio, on ara hi ha l'avinguda dels Països Catalans, a tocar de la plaça dels Turers; en Juli Casals, primer al carrer de la Lluna i després al carrer Formiga; en Narcís Amagat, de la plaça dels Estudis; la sastreria

Heras, del carrer del Mercadal; la família Busquets, pare i fill, del carrer de Santa Maria, i els Llorà Palmada, de la plaça Major. També hi ha altres noms més reculats, com el sastre Camps, del carrer del Born; el sastre Lloveras, de la Porta dels Turers, o altres que involuntàriament ens oblidem d'esmentar.

Sastreria de ca l'Heras. Des de Celrà, l'Enric Heras Soler s'instal·là a Banyoles a començaments de la dècada dels 30 per fer de sastre, primer al carrer Major, amb el nom d'El Sastre Nou. Amb el trasllat al carrer del Mercadal, agafa el nom de La Palma, i, més tard, en una determinada època, va obtenir un nom més comercial: La Casa de les Gavardines. En aquest local cèntric

van poder organitzar-se molt més bé: el cosidor a la primera planta, la botiga a peu de carrer i els emprovadors situats a una planta inferior. Amb la incorporació dels seus dos fills, l'Amadeu i en Josep Heras Ros, que van aprendre l'ofici amb el pare, la sastreria continuà i arribà a tenir fins a deu dones. «En els dies previs a la festa major, per Sant Martirià, quan s'intensificava més la feina, fins i tot havien de menester altres sastres de fora de Banyoles, no es donava a l'abast en la feina», ha explicat la Joaquina Darné, vídua d'en Josep Heras i antiga treballadora del local.

Per la festivitat del Corpus tenien una segona temporada, es feien els vestits de *raidillo* per a l'estiu. Eren els anys en què el pare Enric Heras anava fins a Mieres amb la seva *Guzzi* a prendre mides per confeccionar pantalons. De fet, el procés per fer-se fer un vestit era laboriós, tant per al client com per al sastre. Calia triar la roba tot observant aquella peça grossa o alguns cops amb un petit mostrari, després s'havien de prendre les mides i, finalment, fer l'emprova dues vegades abans de recollir la comanda.

A banda de fer vestits, americanes i pantalons, principalment, també es va treballar molt amb la clàssica roba blava de treball: les granotes. O els pantalons amb petos, una peça que durant

El sastre Narcís Amagat al seu taller, situat a la placeta dels Estudis de Banyoles // PROCEDÈNCIA: Col·lecció de Josep Amagat Solà.

tants anys utilitzaren els homes en tallers i fàbriques, una roba gruixuda i de mal treballar. La Teresa Badosa, que hi començà fent d'aprenenta, recorda que l'Amadeu Heras, una persona que sempre procurava fer millores en el treball, es va enginyar un sistema per tal que la roba blava, un cop rentada i abans d'estendre-la, passés per uns corrons que n'esprenien bona part de l'aigua.

La festa patronal era el 13 de desembre, per Santa Llúcia, la patrona de les modistes, i una santa que des de fa segles ha estat estretament lligada a la vista. No és debades que repetim la dita: «Santa Llúcia et conservi la vista». La gent de ca l'Heras, a banda de fer l'ofici religiós, també ho celebraven amb un dinar plegats.

En el decurs dels anys són moltes les persones que van treballar a ca l'Heras. Ara, amb la memòria de la Quimeta Darné i la Teresa Badosa, i sense pretendre fer una llista completa, en recordem alguns noms: en Quim Balateu, la Marina Bosch, en Juli Casals, l'Assumpció Clé, la Francisqueta Comajuan, la Pilar Coll, la Teresa Feliu, la Pilar Frigolé, la

Carme Font, la Conxa Manela, la Fina Pagès, la Magdalena Pagès, la Isabel Roura, l'Anna Segovia, la Carme Seramontmany i la Carme Teixidor.

Sastreria de Narcís Amagat. La conversa amb el seu fill, en Josep Amagat Solà (1945), ens ha servit per recollir alguns dels records per conèixer millor la trajectòria del que fou en Narcís Amagat Pujol (1912-1987), el sastre que tenia el taller i la botiga a la placeta dels Estudis de Banyoles. En Josep explica que també va treballar de sastre fins als 27 anys. «De fet, m'hi vaig trobar sense adonar-me'n, i sense que ningú em preguntés si me'n volia fer. Potser això va fer que no m'hi trobés bé del tot fent aquella feina tan artesanal al costat del pare... I quan començà a anar de baixa el treball de la sastreria, va ser el pare mateix qui s'esforçà per introduir-me en el món de la banca», explica. Amb tot, en Josep Amagat sí que recorda perfectament com es treballava en el taller.

En Narcís va aprendre l'ofici al seu poble natal, les Planes d'Hostoles. Aviat, però, li va quedar petit i va haver de bus-

car clients en altres pobles. Foren uns anys en què, sense deixar les Planes, anava a Girona, Torroella de Montgrí i Banyoles. En aquest darrer municipi hi va treballar molt de temps amb en Pere Mata, «un home que a més d'un bon sastre era una gran persona». Compartien el taller i la feina dels clients de les Planes d'en Narcís juntament amb els de Banyoles d'en Pere Mata. A partir del 1944, un cop casat, en Narcís va iniciar el seu propi negoci al local de la placeta dels Estudis, tot i que al començament fer-se una clientela va ser una mica costerut. Aviat, però, les coses van ser més agradables; la manera de fer i sobretot l'atenció als clients van fer que en Narcís es fes un bon nom i liderés un equip de cinc o sis dones, sempre treballant des de dins de casa. A banda, també distribuïa feina a pantaloneres que cosien des de casa seva; en Narcís tallava la roba de les americanes, armilles o abrics i després la portava a les cosidores.

Tot i que els preus van variar molt en el decurs dels anys, en Josep fa memòria dels imports que costaven aproximadament algunes peces. Uns pan-

A dalt, el taller de ca l'Heras en una època de plena activitat. Asseguts, d'esquerra a dreta, en Joaquim Balateu, la Quimeta Darné, la Pilar Frigolé, la Pilar Coll i en Josep Heras. Dretes, la Lolita Heras i la Magdalena Pagès // PROCEDÈNCIA: Col·lecció de Quimeta Darné.

L'última sastreria d'Olot

DESPRÉS DE GAIREBÉ QUATRE DÈCADES, L'ANTONI PLANA CONTINUA FENT VESTITS A MIDA AL CARRER DELS SASTRES DE LA CAPITAL GARROTXINA

Francesc Ginabreda > TEXT // Pep Sau > FOTOGRAFIA

Al número 10 del carrer dels Sastres, fent cantonada amb el Nou de Sant Antoni, que porta fins a la plaça Major, hi ha l'últim reducte de l'ofici històric més important de la confecció: la sastreria Antoni Plana, que sobreviu en un segle XXI no apte per a nostàlgics del caràcter gremial del treball en l'antic règim, en què els sastres feien anar agulles i tisores sense parar. Ara, la modernitat i la tècnica els han condemnat a la retirada, però també a erigir-se com un emblema encara present de les feines manuals precises i necessàries que configuraven el dia a dia de les societats que ens precedeixen, amb una remembrança heràldica de reminiscències me-

dievals. Res a veure amb el paisatge dels nostres dies.

Navegant en aquestes aigües on la immediatesa i la producció incessant ho governen quasi tot, l'Antoni Plana continua dedicant-se a confeccionar vestits a mida tal com ha fet tota la vida, des que era adolescent, perpetuant la ferma senzillesa del treball a foc lent que roman en la quotidianitat serena de la proximitat, com l'elaboració diària del pa, una passejada campestre o l'audició d'una bona peça de música. L'any 1978, quan les sastreries encara es comptaven en plural, es va instal·lar a Olot, al mateix carrer on avui prolonga no només un ofici, sinó sobretot una vocació: «Jo

puc tenir l'honor de dir que he fet sempre la feina que m'ha agradat, i això és una satisfacció». És l'últim mohicà del carrer al qual dona nom la seva professió, i té clar que això no té marxa enrere: «El negoci tal com ha funcionat fins ara està obsolet.»

L'Antoni continua perquè li queden dos anys per jubilar-se i, naturalment, perquè li agrada fer el que fa, però, «si fos més jove, em plantejaria dedicar-me a una altra cosa per guanyar-me la vida». No només perquè la clientela i el volum de feina han disminuït, sinó també perquè els magatzems del país on acostumava a comprar la roba cada cop són menys, víctimes de la mecanització i

L'Antoni Plana treballant a la sastreria del carrer dels Sastres d'Olot.

la internacionalització desbordada del comerç de productes i mercaderies. «Abans anaves a Sabadell i tenies de tot. Ara, la roba l'hem de portar gairebé tota d'Itàlia i Anglaterra, i és caríssim.»

Abans, no fa pas tant, a la placa que donava nom al carrer hi posava «Olotenses Caídos por la Patria». «Però jo sempre donava la mateixa adreça: carrer dels Sastres, perquè és com en dèiem tots. I els paquets no m'arribaven. Sort que tenia un amic a Correus que ho sabia i me'ls guardava». Al cap d'un any i mig que ell obrís la sastreria, l'Ajuntament va concedir-li el nom que li corresponia. L'Antoni s'hi havia instal·lat als 23 anys, però va estar a punt de provar sort en una altra banda «perquè no hi vaig trobar cap edifici lliure; totes les botigues estaven ocupades, i al carrer Clivillers, igual». Va tenir sort de la jubilació del tintorer que regentava l'establiment del número 10 i va poder engegar el seu negoci. «Vaig haver d'esperar al cap de l'any, per Nadal. I encara hi havia altra gent interessada. Imagina't com estava, aquest carrer: hi havia de tot, estava ple de gent i de negocis.»

Si tot va bé, l'any que ve la sastreria Plana en complirà quaranta i l'Antoni es podrà jubilar després de mig segle dedicant-se a una mateixa passió, testimoni vivent i actor principal d'un ofici que s'esllangueix amb orgull.

Fraternitat no només gremial. A banda de la qüestió vocacional, un altre dels al·licients de la seva feina ha estat la relació de proximitat i de camaraderia amb els altres sastres. «Quan jo vaig obrir la sastreria, n'hi havia sis més només en aquest carrer». A Olot, eren més d'una trentena, i, tot i que aleshores la demanda no escassejava, alguns ja van començar a jubilar-se, a tancar les portes o a obrir botigues de confecció. «He vist com han anat tancant tots», diu l'Antoni, que també tenia contac-

tes amb sastres d'altres poblacions com l'Escala (on havia començat a treballar de jove), Figueres, Vic, Girona, Banyoles o Barcelona. «Abans teníem el sindicat i ens trobàvem dos cops a l'any a Barcelona. Ens coneixíem, organitzàvem tallers, intercanviàvem gènere...». Ja fa més de cinc anys de l'última trobada. Tornant a obturar el focus en l'entorn olotí, val a dir que el caliu i la germanor que hi havia entre els sastres també existia entre els veïns i treballadors d'altres rams, i el mateix passava amb els comerciants i viatjants: «N'hi havia tants que pràcticament havies de dir que no. Cada setmana en venien, sobretot de Barcelona i de Sabadell, cadascun especialitzat en un gènere o peça diferent: entreteles, llana, tergal, *forros*... Tan sols de Barcelona en venien de vuit o deu magatzems. Ara t'has d'arreglar amb un de sol, i encara». Sempre en consonància amb la demanda.

En efecte: i els clients? «Abans la gent fins que no tenien 30 o 35 anys no anaven al sastre, però, és clar, s'han anat fent grans, i ara el negoci és molt fluix. El client que teníem s'ha anat jubilant i els que ens queden són gent a partir de la cinquantena. Cada vegada es va escurçant més», detalla el protagonista abans de radiografiar la gent que encarregava els vestits: «Teníem un ventall molt ampli, des d'empresaris i banquers fins a pagesos. Tant fèiem vestits de mudar com el pantaló blau de treball. Abastàvem tothom». L'ús d'aquest plural no és majestàtic: durant els anys de bonança, l'Antoni havia tingut cinc treballadors i un taller més gran. «Però ja fa temps que ho faig tot jo, perquè la feina no dona per a més.»

Elogi de la lentitud. L'Antoni és fill de Santa Pau, però l'atzar va voler que nasqués a l'Aragó (1954) i hi passés els primers

mesos de vida. Ningú a la seva família havia fet de sastre. A la Garrotxa, amb només vuit anys, ja passava estones a la sastreria del poble, intuïnt una inclinació per aquella feina que ja no l'abandonaria. Més tard se'n va anar a l'Escala i a Barcelona, on va començar a treballar i a formar-se, i finalment va desembarcar a Olot, al carrer dels Sastres, i tal dia farà quatre dècades. Durant uns anys va canviar d'establiment, perquè es va enfonsar el sostre de l'edifici on tenia la botiga, però mai no es va moure del carrer. I en aquest número 10, com un Mozart emparat per Santa Llúcia, patrona del sastres, toca els acords finals d'una d'aquelles melodies que fa goig escoltar.

La història de l'Antoni és un exemple de fidelitat, de tenacitat i de resistència, unes qualitats tenyides amb l'èpica que traspuen les coses que s'acaben i amb l'aurèola distingida de l'home que, d'alguna manera, enterrarà simbòlicament el seu ofici tal com l'havíem conegut. El que no hem de deixar que resti soterrada és la filosofia de la feina lenta, elaborada, feta de constància i saviesa discretes, com una actitud a la vida, com una perseverança en degustar la paciència, en la delícia extàtica del trànsit de les hores.

Al final, li pregunto si hi ha algun secret per fer de sastre. Somriu amb bonhomia, amb una esputa d'ironia a la mirada: «L'únic secret és que t'ha d'agradar cosir» 🧵

Una imatge de l'Antoni, de jove, fent feina amb la cosidora.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Antoni Plana.

Adéu a 192 anys de Can Tenas

OLOT HA ACOMIADAT RECENTMENT UNA DE LES MERCERIES HISTÒRIQUES DE LA CIUTAT, AMB LA QUAL COSA HA POSAT PUNT FINAL A LA FEINA DE CINC GENERACIONS

Andreu Oliveras > TEXT // Quim Roca Mallarach > FOTOGRAFIA

Parlar de Can Tenas és parlar de la història més recent d'Olot. És referir-se a una d'aquelles botigues que sembla que sempre hagin format part de la ciutat i que ara ja fa mesos que té els aparadors buits, i els olotins han hagut d'acostumar-se a la seva absència. Aquest 2017, 192 anys després d'haver obert les portes al costat de l'església de Sant Esteve, va abaixar per última vegada la persiana posant punt final a una història de cinc generacions. Una botiga que va començar essent una sastreria especialitzada en sotanes i roba per a capellans i que, amb els anys, es va acabar convertint en una de les merceries de referència a la capital de la Garrotxa.

Tot va començar l'any 1825 amb en Pelegrí Tenas i Montsec, fill d'un sas-

tre de Camprodon. En aquell temps, només a la parròquia de Sant Esteve d'Olot hi havia vint-i-cinc sacerdots que vestien uniformats de cap a peus amb tots els elements identificadors del clergat, tal com recordava en Josep Murlà en un article a la revista *La Comarca*. A part de Sant Esteve, a Olot hi havia sacerdots al convent dels Caputxins, al Carme i als escolapis, sense comptar els de les altres parròquies de la comarca. En aquest context, no ha d'estranyar gens que obrís una botiga que fabriqués sotanes, casulles i estovalles per als altars, tot seguint el negoci del seu pare; tenia clientela assegurada.

Entre en Pelegrí Tenas i en Carles Tenas, l'últim propietari —el fill del rebesnet del fundador del negoci—, han passat cinc generacions d'una mateixa família. A en Pelegrí Tenas i Montsec el va succeir el seu fill, en Jaume Tenas i Vivern. Anys més tard, el fill d'en Jaume, l'Albert Tenas i Sala, agafaria les regnes de la botiga, fins que la va traspasar al seu fill, en Jaume Tenas i Subirà. A mitjan segle XX, seria el seu fill, en Carles Tenas i Monsalvatje, qui es faria càrrec del negoci. En no tenir fills, Can Tenas ja no passaria a ningú més.

De sastreria a merceria. Si bé en un inici la botiga va obrir-se

com a sastreria, el pas cap a merceria va ser gradual i el gir de timó va produir-se de manera natural. Segons es desprèn dels anuncis a la premsa i dels documents que ja formen part dels arxius, a principis del segle XX la botiga ja era una merceria amb totes les de la llei, on no faltaven els botons, les sivelles, les blondes, les puntes, les mantel·lines o la passamaneria. Tot i així, en aquell temps, les vetes i fils no van fer descuidar a Can Tenas els seus orígens vinculats a la roba eclesiàstica i va continuar venent tot allò que el clergat pogués necessitar.

A mesura que passaven els anys, la botiga s'anava adaptant a les necessitats dels consumidors. A la dècada dels anys vint del segle passat, per exemple, a més de material per cosir també venia perfums, joguines, gènere de punt, corbates i moneders.

La Paquita i la Rita. Des de principis dels seixanta, la botiga de Can Tenas està estretament lligada a la Paquita Martí, la dona d'en Carles Tenas i la persona que, per la majoria d'olotins, és coneguda senzillament com la Paquita de Can Tenas. Era ella qui dia sí dia també es trobava rere el taulell portant el negoci, mentre el marit treballava a una fabrica de Sant Joan les Fonts. Al seu costat, durant quasi tot aquest temps, hi ha hagut la Rita Danés, que ha despatxat tota la vida

En Carles Tenas i la Paquita Martí.

a la casa. Va arribar a Can Tenas amb quinze anys com a aprenenta i s'hi ha estat fins al dia de la jubilació, quan el negoci ha tancat les portes definitivament. «Hi he viscut la vida, a Can Tenas», explicava la Rita dies abans de jubilar-se. Va arribar a la botiga tan bon punt va deixar l'escola i treballant aquí va començar a festejar, es va casar i va tenir els seus fills.

Aquests darrers anys era fàcil trobar a Can Tenas paraigües, mitges o mocadors per al coll, entre altres productes. Si el temps amenaçava pluja, l'aparador s'omplia de paraigües de totes les mides. La Paquita i la Rita explicaven sovint que elles oferien un producte de qualitat i un tracte de proximitat, ja que donaven consells sobre quin tipus de mitja era el millor per a un determinat vestit i quina era la talla que millor s'esqueia a cada persona.

Can Tenas exercia com a vertader punt de trobada per a una clientela molt fidel. Els dies abans de plegar, la Paquita no es cansava de repetir que, a la botiga, «la gent s'asseia a les cadires de fusta i feien petar la xerrada amb les dependents». En aquest sentit, l'establiment era dels pocs negocis que tenien un parell de cadires davant del taulell on seure i comentar la jugada, independentment de si aquell dia es volia comprar molt o poc. «Els dissabtes al vespre hi havia senyors que venien a casa a fer la conversa tot esperant que les seves esposes sortissin de missa a Sant Esteve», recordava en Carles.

L'estima envers Can Tenas es va evidenciar també les setmanes prèvies al seu tancament, quan moltíssims olotins van voler apropar-s'hi a acomiadar-se de la Rita i la Paquita. Fins i tot els van organitzar una cercavila amb timbals i

xiulets, per desitjar-los una feliç jubilació. Aquesta estima es va fer palesa, per exemple, un dia que van tornar a veure una clienta de tota la vida. La senyora té més de vuitanta anys i ara ja feia uns quants anys que no sortia de casa. Tot i els problemes de salut, va voler anar expressament a Can Tenas a desitjar-los molta sort per a la nova etapa.

La seva clientela ha anat variant al llarg dels anys. Dels capellans que atenia als inicis, es va passar a les modistes, a les fàbriques tèxtils de la població i al públic en general. La Rita i la Paquita han vist com els seus clients es feien grans i com les nenes petites que acompanyaven les mares a comprar al cap d'uns anys eren ja unes dones que anaven a Can Tenas empenyent un cotxet.

La fi d'una època. El tancament de Can Tenas és un símptoma dels canvis en els gustos i aficions de la població. L'any 1931 a Olot hi havia onze merceries importants obertes, que venien vetes i fils. Ara ja només en queda una. «El jovent d'avui en dia ja no cus ni fa ganxet. Si algú vol posar un negoci, no posarà una merceria. En una botiga d'aquest tipus necessites tenir molt per vendre poc. Molts dels botons valen 10, 15 o 20 cèntims. Venent un botó a la setmana no ens guanyem la vida», confessava en Carles poc abans de tancar.

Molts fabricants de productes per a la merceria també han plegat. De fàbriques de fils a casa nostra en queden ben poques i les de botons també han tancat. Tot i així, la Paquita és més optimista. Assegura que els últims anys ha tornat l'afició per cosir i arreglar-se la roba a casa, i a la botiga van notar aquest repunt. El temps dirà si merceries com Can Tenas tornaran a omplir el teixit comercial olotí.

La Rita Danés, la Paquita i en Carles, fa uns anys, davant de la botiga ubicada a la plaça Rector Ferrer d'Olot // PROCEDÈNCIA: Arxiu família Tenas Martí.

Les cosidores de la Vall d'en Bas

LA MARIA PLANAGUMÀ, COM MOLTES ALTRES DONES, VA APRENDRE I PERFECCIONAR L'OFICI A TALLERS LOCALS COM ELS QUE TENIEN LA FRANCISCA CARRERA O L'ANTONIA CABALLERO

Ramon Estéban Bochaca > TEXT // Pep Sau > FOTOGRAFIA

Eren les dotze del migdia i el sol escalfava amb molta intensitat. La Maria, ben cansada, deixava les eines al cobert. Tenia divuit anys i notava la duresa de la feina a pagès. Mig segle després, aquella noieta nascuda el 1940 ho recorda com si fos avui.

La Maria Àngels Planagumà és la tercera filla del matrimoni de can Tarrés d'Hostalets d'en Bas, un mas situat just a sota de les cingleres de Falgars. Quan va complir la majoria d'edat, la seva mare volia que aprengué algun ofici. Llavors, les oportunitats en aquestes

terres eren poques, la majoria de la població es dedicava a les feines del camp i, per tant, un del pocs camins professionals que tenien les dones a mitjan segle passat era el de ser modistes.

A Hostalets d'en Bas hi havia un taller dirigit per la Francisca Carrera. Modista de professió, es dedicava a la confecció de camises i vestits per a la gent de la zona i, d'altra banda, ensenyava l'ofici a les joves del poble. El taller, situat en una casa del carrer de Vic i conegut com a can Grau, va rebre l'arribada de la Maria el 1958, quan s'hi va

iniciar com a alumna tot assumint horaris intensos: quan acabava d'ajudar els seus pares li tocava caminar una bona estona fins arribar-hi. Allà s'ajuntaven sis o set noies, totes veïnes dels pobles de la zona, que, a més d'aprendre, hi passaven una bona estona: «La Conxita del Coll, la Maria de ca la Rotllada, diferents noies de Joanetes i n'hi havia inclús que venien del Collsabre», recorda la Maria. Totes tenien el mateix objectiu: aprendre a cosir. Com que era un lloc d'aprenentatge, semblava una escola, i amb les companyes s'ho pas-

La Maria Àngels Planagumà al seu taller, a Hostalets d'en Bas.

saven d'allò més bé. Una de les companyes de la Maria a can Grau va ser la Lourdes Carrera, neboda de la mestra Francisca. Ella no va acabar dedicant-se a l'ofici, però recorda amb molta joia els temps passats al taller.

Per les classes, la mestressa cobrava unes poques pessetes que els pares de les joves pagaven a gust. Els encàrrecs de vestits i mudades en el taller de la Francisca eren constants. Quan hi havia una de les festes tradicionals –normalment religioses, com Pasqua– les comandes augmentaven. «Abans la gent vestia molt bé tot l'any. Una peça de roba durava molt de temps perquè s'anaven arranjant tant com es podia», explica amb nostàlgia la Maria.

La nostra protagonista va agafar gust per l'agulla i, un cop passats un parell d'anys a can Grau, li va sorgir l'oportunitat d'anar estudiar *Corte y Confección* a Olot per aprendre a tallar, a cosir i a fer patrons. Cada dia agafava la TEISA a primera hora del matí. L'autobús es parava just al trencant de la carretera de la Teixeda, que creua amb l'antiga carretera utilitzada per anar a Vic.

El taller de l'Antonia Caballero. El 1961, al cap de poc temps d'estudiar a Olot, trobà feina a prop de casa. A Sant Esteve d'en Bas hi havia el taller de l'Antonia Caballero, famosa perquè era la modista de la majoria de núvies de la Vall d'en Bas. Per les mans de l'Antonia van passar moltes núvies, tantes que avui encara és recordada per la seva dedicació i habilitat. L'Antonia no és filla de la Vall d'en Bas. Va néixer a la província de Còrdova el 1935. Als dotze anys ja va entrar en contacte amb aquest món i fins als disset va fer d'aprenenta en un taller d'alta costura. El 1952 va anar a Olot a visitar uns parents i s'hi va sentir tan a gust que s'hi va quedar. En aquesta ciutat va continuar els seus estudis de modista, al taller de la Mar-

garida Carré. El 1959 es va casar amb en Josep Sala Amagat i es va establir a Sant Esteve d'en Bas.

«Vaig quedar parada! Aquí, a Sant Esteve, tot estava molt *atrassat*, no hi havia res –diu l'Antonia–. No hi havia cap modista que és dediques a fer vestits de núvia i comunions». Davant d'aquest panorama, va decidir fer-se autònoma, obrir el seu propi taller i contractar quatre o cinc noies, la majoria del poble o de la rodalia, com és el cas de la Maria d'Hostalets. La Maria va estar-s'hi poc temps, tan sols uns mesos. El motiu: les fàbriques de confecció d'Olot, com Cotym o can Casadellà, oferien bons contractes, un bon sou i assegurança. Aquests avantatges van fer que, igual que la Maria, moltes de les noies que hi havia al taller de l'Antonia anessin a treballar a les fàbriques. Fins i tot la mateixa Antonia va acabar acceptant les temptadores ofertes de l'empresa Cotym. En canvi, la Maria va entrar com a cosidora a can Casadellà, una fàbrica propietat d'en Mallaric de Barcelona i situada al firal dels Bous o pujada de Sant Bernat. A part de les bones condicions laborals –cobrava 400 pessetes al mes–, també li oferien cursos i formació continuada de costura i patronatge. Juntament amb ella, hi havia deu o dotze noies cosint sota la direcció d'un sastre. Segons els records de la Maria, a can Casadellà eren molt exigents, l'encarregat era un home dur que volia la feina ben feta. A l'inici de la setmana anunciaven quina peça tocava fer els dies següents i quin dia havia d'estar finalitzada. «Les agulles, teles i tisores volaven! Moltes noies ho deixaven», rememora. A can Casadellà feien jaquetes, faldilles, camises o pantalons, uns productes que, un cop estaven acabats, s'enviaven a Barcelona.

La nova vida a la fàbrica implicava llevar-se molt d'hora per poder agafar l'autobús a

les set del matí. D'Hostalets i Sant Esteve sortien cada dia set o vuit noies que treballaven a la capital garrotxina.

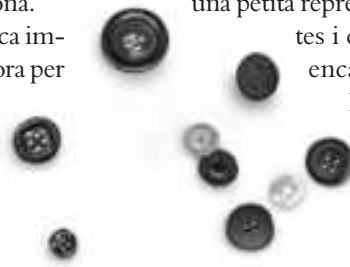
A Olot, les diferències entre la vall i la ciutat es feien evidents, perquè a la ciutat hi havia una modesta però potent indústria tèxtil. Les fàbriques, els carrers asfaltats i l'electricitat feien d'Olot un lloc atractiu per a la gent de la Vall d'en Bas, on només algunes cases tenien el privilegi de tenir llum.

Una cosidora aficionada. Durant tot aquest temps, la Maria festejava amb l'Eudald Serra, un jove que també era d'Hostalets. El 1965, a l'edat de vint-i-cinc anys, s'hi va casar i, com la majoria de dones d'aquella època, va deixar la feina d'Olot per dedicar-se exclusivament a les tasques de la casa i la família. La vida per la Maria va fer un gir: cuidava els sogres i treballava a la granja familiar. Ja no era una professional del gremi de modistes, però, no obstant això, aquell saber li va permetre crear i arreglar la roba per als de casa, per als amics i per a la gent del poble. A aquests últims de vegades els cobrava i així ajudava a l'economia familiar.

Avui, la Maria encara cus per a la gent del poble i queda amb amigues del taller de can Grau, com la Lourdes. Mentre parlem amb la Maria al seu taller, arriba la Lourdes amb una peça per cosir. «Ara la gent ja no valora la roba com abans, i qualsevol cosa mal sargida es dona per bona», lamenten les dues amigues. I afegeixen: «Ja en queden poques com nosaltres, a la Vall d'en Bas.»

Tal com diuen les dues amigues, queden poques cosidores; l'Angelina Comas, de Sant Esteve; la Francisca Aumatell, de Sant Privat, o l'Antonia Caballero, també de Sant Esteve, són una petita representació de les modistes i cosidores que avui dia

encara podem trobar per la zona 📍

M5

Membres de l'Associació de Caçadors d'Argelaguer, creada el 1973, autoritzats per l'Institut Nacional de la Conservación de la Naturaleza (ICONA), van fer una batuda de guilles al vedat GE-10.118. Fruit de la bona organització dels caçadors es van abatre divuit guilles.

ANY: 1974

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ARXIU DE JOAN VILAR

M6

La colla Batlló, després de la cacera del senglar. A l'esquerra del Land Rover, l'Esteve de can Batlle. A l'altra banda, d'esquerra a dreta, en Juanito de can Planas, en Miquel Pastoret i en Josep de can Francó.

ANY: 1966

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ARXIU DE JAUME VILARRASA BATCHELLI

PATRIMONI

GUERAU PALMADA > COORDINACIÓ

Els gegants vells d'Olot i el Cap de Lligamosques, al pati de l'Hospici.
Any 1886 // PROCEDÈNCIA: ACGAX.
Servei d'Imatges. Col·lecció Joan Casulà Vilanova. AUTOR: Vicenç Grivé Coma.

ETNOLOGIA

Els gegants d'Olot 84

JOAN SALA [Olot, 1949. Historiador de l'art]

ARQUITECTURA

El mas Traver d'Usall 86

GUERAU PALMADA [Banyoles, 1974. Historiador de l'art]

NISSAGUES

Els Ros, de Terradelles 88

JOSEP GRABULEDA [Banyoles, 1962. Historiador i arxiver]

VOLCANOLOGIA

Colades de lava garrotxines 90

LLORENÇ PLANAGUMÀ [Olot, 1968. Llicenciat en ciències geològiques]

BOTIGUES DE TOTA LA VIDA

La fórmula magistral dels Alsius 92

JORDI NIERGA [Banyoles, 1985. Periodista]

GASTRONOMIA

Trumfes de la vall de Camprodon 94

JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

FAUNA

La marieta de la menta 96

JOSEP M. MASSIP [Banyoles, 1948. Naturalista i escriptor]

PLANTES I REMEIS

La xicoira 98

ESTER SALA [Olot, 1973. Farmacèutica]

Ampolleta antiga de sulfat de coure de la farmàcia Alsius de Banyoles // FOTO: Pere Duran.

PATRIMONI VOLCANOLOGIA // Llorenç Planagumà > TEXT I FOTOGRAFIA

Colades de lava garrotxines

A part de ser un valor patrimonial en si mateixes, també han generat un relleu característic que ha determinat un caràcter i una identitat pròpia a la comarca

La Garrotxa no seria com és sense les colades de lava. Aquests antics rius de lava configuren el relleu i el paisatge actual, i històricament han aportat materials negrosos per configurar un caràcter a aquestes terres, que sense el vulcanisme de ben segur que seria ben diferent. No és debades que les valls d'Olot i d'en Bas són planeres, i aquest fet tan important per a l'assentament dels humans es deu a la superposició de les colades de lava i al barratge que han provocat en els cursos fluvials –rius, rieres i torrents–. Aquest fenomen, però, no només es registra en aquestes dues valls, també s'observa en el curs alt del riu Brugent o el riu Ser, i en trams de la riera de la Llèmena.

Aquest relleu tan particular que conformen les laves i el tipus de roca en refredar-se ha determinat diferents

elements singulars a tenir en compte: aigua, roques o sòls, entre d'altres. Un parell d'exemples: el primer, la presència de fonts cabaloses en determinats indrets –font Moixina, el Noc d'en Cols, can Gridó...–, que és fruit de l'alta permeabilitat que té la roca basàltica com a resultat del refredament de les laves. Són fonts que han aportat a la nostra història quelcom més que aigua: han fet funcionar molins o l'estampació del valorat teixit de les indians olotí, per exemple. El segon exemple són les més de quinze pedreres de roca que van existir en les diferents cingleres basàltiques i que van aportar llambordes d'extraordinària duresa i bellesa a molts dels carrers de la Catalunya noucentista. Molts d'aquests fets han determinat el desenvolupament social i econòmic de la nostra comarca i, per tant, configuren un caràcter i, al

cap i a la fi, una identitat diferent a altres zones del voltant gràcies als volcans i a les seves colades.

Els volcans de la Garrotxa. La zona volcànica de la Garrotxa no és un fet aïllat, sinó que està relacionada amb el rift europeu –conjunt de falles–, que s'estén des del mar d'Alboran –situat entre el Marroc i Espanya– fins al centre d'Europa. Aquest rift es començà a formar fa uns vint milions d'anys a causa de la distensió de la placa europea, en aturar-se l'orogènia alpina que afectà prèviament el sud d'Europa i formà massissos com els Pirineus o els Alps. El vulcanisme associat a aquest rift ha generat diferents zones volcàniques, i la de la Garrotxa, que cobreix uns 600 quilòmetres quadrats entre Olot i Girona, és de les més recents. Aquesta zona volcànica, d'una

A dalt, tossol de can Vallana situat al damunt de la colada de lava del Bosc de Tosca.

edat compresa entre els 750.000 i els 10.000 anys, consta de més de cinquanta cons volcànics, més de dotze cràters circulars producte d'una explosió freato-magnètica i més de setanta colades de lava. La majoria dels volcans es troben als voltants de les localitats d'Olot i Santa Pau, però alguns també estan situats a pocs quilòmetres d'aquesta zona, com és el cas de la Crosa de Sant Dalmau, el volcà de Canet d'Adri o el volcà del Puig de Granollers. Tots els volcans són petits cons monogenètics, és a dir, d'una sola erupció, que es formaren com a conseqüència de l'ascens aprofitant les falles de la zona des de 40 quilòmetres de fondària de diferents glopades de magma al llarg del temps.

Les erupcions a la zona solen concentrar l'activitat explosiva a l'inici, que pot durar de dies a setmanes i que acaba formant cons volcànics o cràters d'explosió. A causa de la pèrdua progressiva del gas que conté el magma, l'activitat explosiva passa a efusiva, una activitat que es pot allargar setmanes o mesos. Aquesta darrera fase efusiva de l'erupció forma colades de lava que flueixen sempre pendent avall, arribant a omplir tot el fons de les valls fluvials.

Les colades de lava. Les colades de lava són un flux de roca basàltica emès durant l'erupció. Segons la fluïdesa, es classifiquen en diferents tipus, com ara les aa –del hawaïà *A'a*, que significa 'lava pedregosa i aspra', però també 'cremar' o 'foc'–. Les laves aa destaquen per la seva superfície en blocs, molt irregular i rugosa, a causa que la part més externa de la colada es refreda i forma una crosta que, tenint en compte l'avanç continu del

flux, es va trencant i configura els blocs. Un altre tipus, les pahoehoe –del hawaïà *pahoehoe*, que significa 'suau'–, són generalment colades de lava basàltica molt fluides. A la superfície, hi presenten rugositats que s'assemblen a cordes i que li poden donar, també, el nom de lava cordada. La superfície, un cop solidificada, és ondulada, encordonada i, fins i tot, llisa. Aquestes superfícies són causades pel moviment molt fluid de la lava. Aquests tipus de colades també formen tubs en l'interior dels quals la lava flueix.

A la Garrotxa predominen sobretot les colades de tipus aa, com per exemple la colada del volcà del Crosat, a la fageda d'en Jordà, o la del volcà del Puig Jordà, al bosc de Tosca; però també n'hi ha de tipus pahoehoe concentrades a l'àrea de Batet de la Serra, principalment. A la zona també localitzem diferents morfologies relacionades amb les laves que es troben presents en altres indrets del món, com per exemple túnels volcànics formats dins mateix de les laves en solidificar-se mentre flueixen; *hornitos* creats per l'excessiva pressió existent en aquests túnels de lava, la qual cosa porta a generar una sortida exterior de la lava

que hi circula; els blísters originats per la deformació de la part superior de la lava, la qual cosa provoca bombaments, o els volcans desarrelats –tossols–, que no són res més que petites erupcions damunt la lava producte de la seva interacció amb zones humides.

Una altra particularitat de les laves que també trobem a la Garrotxa són les columnes basàltiques. Aquestes es formen en el seu interior quan se solidifica la lava. Si aquest flux de lava està totalment en repòs, forma extraordinàries columnes hexagonals o pentagonals; si està en moviment, es converteixen en hàbits lenticulars. Si a la zona podem observar bé aquestes formes columnars o lenticulars és a causa de l'erosió fluvial que les deixa al descobert, com és el cas de la cinglera de Castellfolit de la Roca, erosionada pel riu Fluvià; el Boscarró, per la riera de Bianya a Sant Joan les Fonts, o al riu Ser i al riu Brugent.

Des d'una visió patrimonial, destaquem a la zona quatre punts d'interès per poder observar les característiques de les colades de lava. Un dels punts és Castellfolit de la Roca, pels hàbits prismàtics que presenta, per l'espectacular cinglera i per la superposició de dues colades de lava. Un altre, el molí Fondo i el Boscarró, a Sant Joan les Fonts, per visualitzar hàbits columnars i lenticulars, blísters, superposició de colades de lava i l'aprofitament històric que se n'ha fet –indústria i pedreres–. Al parc de Pedra Tosca, a les Preses, es poden observar els tossols i el laberíntic artigatge per convertir una colada de lava en camps de conreu. I, finalment, a la fageda d'en Jordà podem veure la colada de lava de tipus aa més ben conservada de la península Ibèrica.

A dalt, hàbits columnars en el Molí Fondo, a Sant Joan les Fonts, provocats pel refredament de les laves. A baix, la font Moixina, sorgència d'aigua entre colades.

Trumfes de la vall de Camprodon

Passat Molló, prop del coll d'Ares, i sobre un panorama natural grandios, Joan Buxeda, la seva filla Marisa i família, segueixen fidels a una llarguíssima història de treball i estimació a la terra

La Cooperativa Ramadera de Molló, que presideix Josep Pastoret Sau, agrupa productors de patates —que en diuen trumfes— d'alguns municipis de la vall de Camprodon com el mateix Molló, Llanars i Vilallonga de Ter. La seva fita principal —i única— és la d'aconseguir una trumfa homogènia i de màxima qualitat, i per a això s'han compromès amb una mena de reglament de producció que tots els associats respecten. Això fa, naturalment, que el resultat final arribi al consumidor amb totes les garanties de qualitat, cosa prou bona i lloable en aquests temps nostres, en què massa sovint la picaresca —per no dir directament la trampa—, disfressada de diverses formes, és el gran perill de certs productes alimentaris. Res de tot això passa amb aquesta gent de Molló que vetlla per l'honradesa, el treball ben fet i la qualitat final. La comercialització es fa des de la mateixa Cooperativa Ramadera, des dels mateixos pagesos que venen directament, i també a través de la Cooperativa de Productes i Serveis de la Vall de Camprodon.

Eren els primers dies tan calorosos de l'agost passat quan, baixant del coll d'Ares, i abans d'arribar a la primera benzinera que es troba a l'esquerra de la carretera, vam quedar admirats per un gran camp de patates que aparegué a la nostra dreta i que ocupava bona part d'un rost elegant i suau. Tòt i ser a primers d'agost, ens cridà molt l'atenció la verdor i ufana de les mates, atès que a la Garrotxa, per exemple, ja feia dies que havien mort i s'havien arren-

cat, collit i endreçat les patates. Havíem demanat hora i dia per anar a veure en Joan Buxeda, de can Illa de Molló, que és on havíem vist aquell gran i ufanós patatar. En Joan i la seva filla Marisa ens van rebre molt amablement i, de seguida o ben aviat, vaig intuir, per la manera de fer i de parlar, que en Joan era un pagès no gens convencional, perquè sabia de tot, contestava a tot i ho feia amb una serenitat i desimboltura fora del comú. També era el cas de la seva filla Marisa, plenament abocada a la feina del camp i del bestiar.

Eugues, vaques, trumfes... Aquella impressió inicial de seguretat i tradició es confirmava quan vaig trobar-ne la causa en un petit text a Internet: més de tretze generacions de la família han viscut i treballat en aquesta casa, en guarden documentació a partir de l'any 1258. Un historial tan extens és totalment excepcional i ha de marcar per força. A can Illa crien vaques llemosines i blondes, i també eugues de cavall pirinenc català. Les trumfes representen un bon tant per cent de la seva economia complementària, però tant en Joan com la Marisa són dues enciclopèdies vivents

sobre tot allò que té a veure amb els conreus, boscos, herbes, plantes i, sobretot, trumfes. I això que, abans de tot, ens van dir que, de trumfes, no en veuríem pas cap. Resulta que hi vam anar a parlar de patates durant les setmanes o els mesos en què no n'hi ha ni una de visible, perquè l'anyada anterior ja s'ha despatxat, i l'actual encara és sota terra.

Tant en Joan com la Marisa van explicar-nos les proves que han fet amb altres llavors, per arribar a la tria definitiva, ço és haver-se decidit per la kennebec, de polpa de gust mantegós molt suau i la que millor ha resultat per al cultiu a la vall de Camprodon. Tots els cultivadors de la cooperativa, conjuntament, en compren la llavor a Holanda. S'havien fet proves amb la bergerac, la rosabelle, la red pontiac, la spunta, la monalisa, l'amandine o la franceline, entre d'altres. De totes aquestes i altres varietats que esmenten, en saben tots els ets i uts: una té la polpa més groga, l'altra és versàtil en les preparacions culinàries, una altra és més farinosa i, per tant, apta per a rostits, una altra especial per coure al vapor... Les apreciacions són precises, pare i filla parlen amb la convicció de qui ho ha experimentat a fons.

«Un francès amic nostre que abans tenia un restaurant, venia a plantar patates aquí —diu en Joan—; portava rosabelle i spunta, deia que aquesta terra era ideal...»

I, és clar, una cosa porta l'altra i parlem de tot. Hem entrat a l'antic graner, que ara serveix per posar-hi

Patates kennebec acabades d'arrencar.

una classe antiga, invariable, estàtica. La seva veu em fa l'efecte que prové de les profunditats del temps. El que realitzen amb les mans és una simplificació obtinguda a través d'anys i panys, d'una incomputable quantitat de llunes i de collites. (...) Els pagesos no tenen mai cap influència visible. Són sempre ells. La seva personalitat és insoluble i inconfusible.»

La influència de les llunes. L'escriptor de Llofriu, en el mateix llibre *Els pagesos* —volum 8 de l'*Obra completa*—, també parla a bastament de la lluna i la seva influència en sembrats i collites. Constató que en Joan Buxeda creu en aquesta influència del nostre satèl·lit aplicada al tema de les trumfes: «Les arrencarem a primers d'octubre i no començaran a grillar fins passats quatre o cinc mesos. Si les arrenquem amb lluna nova, s'arreguen molt; però, en canvi, no ho fan amb lluna vella. I quan les sembrem, si les hem tallat amb lluna nova, l'endemà ja són negres.»

En Joan ens havia dit que no en veuríem cap, però en un moment donat ens convida a anar al camp a arrencar-ne en un parell de clots. Agafa unes arpelles, les dona a la Marisa i baixem cap al camp en aquell pendís visible des de la carretera.

Des d'aquí es contempla una excelsa panoràmica, una obertura excepcional del paisatge sumptuós. Les carenes mig desdibuixades a les últimes llunyanies són de la serralada del Montseny, més a prop la serra de Cabrera i el cingle d'Aiats, el Puigscalalm... Tenim el poble sencer de Molló, com qui diu, als nostres peus, on destaca el petit absis semicircular i l'esvelt i abrinat campanar romànic del temple parroquial dedicat a Santa Cecília 🏰.

les trumfes acabades de collir. Ens ensenya una màquina per arrencar patates que presenta unes llargues pues metàl·liques al davant, que 'pentinen' la terra per sota les trumfes, les treuen a la superfície i va deixant-les per darrere, on hi ha els qui les cullen a mà. «Agafa dos remes de cop, i quatre o cinc persones a collir al darrere no donen pas a l'abast a la via que en fa la màquina», explica en Joan.

La família Buxeda és un exemple del pagès que, empès per la necessitat i les

circumstàncies, s'ha d'espavilar a saber fer de tot. En Joan explica que, abans, els pinsos se'ls feia ell mateix; ens ensenya un gran mur de contenció que també aixecà ell, amb pedra i pòrtland. El llarg i sòlid teulat de les corts de vaques i cavalls també el construí i col·locà ell mateix i, si s'espatlla la màquina d'arrencar trumfes, la repara sense grans dificultats... és d'aquells pagesos que lloa i admira en Josep Pla, quan escriu: «*M'agrada de veure els pagesos en el seu propi ambient. Formen*

La Marisa Buxeda amb el seu pare, al camp de patates que tenen en un pendís a la part de sota el mas; al fons, s'entreveu el poble de Molló.

Diputació
de Girona

VIES VERDES DE GIRONA

125KM DE LA MUNTANYA AL MAR!

CONSORCI **viesverdes** DE GIRONA

www.viesverdes.cat